

BIJLAGE 4

Cultuurhistorie in Bitswijk

Cultuurhistorie Bitswijk

Cultuurhistorische kenmerken

Inleiding

In dit hoofdstuk is eerst “de kop van Bitswijk” als historisch samenhangende buurtschap met specifieke cultuurhistorische kwaliteiten beschreven (historisch cultuurlandschap/historische stedenbouw). Daarna komen de individuele objecten en structuren aan bod voor zover die nog aanwezig zijn (historische bouwkunst, infrastructuur, opgaand groen, straatmeubilair, waterstaat).

Historisch(e) cultuurlandschap/stedenbouw

Allereerst is aandacht besteed aan de historische landschapstypen, als het ware het pre-stedelijk landschap. Op basis van historisch kaartmateriaal is het gebied begrenst dat vanuit historisch perspectief als “buurtschap Bitswijk” kan worden aangeduid. Het gaat om het gebied aan de Bitswijk, ten noorden van de straten Houtkers en Rooije Akker. Van de concentratie van lintbebouwing aan de zuid-zijde van het plangebied resteert slechts de bebouwing aan de Bitswijk 31, 38 en 40. Van de buurtschap Bitswijk is relatief veel bebouwing inmiddels verdwenen.

Groen achter bebouwingslint

Een bijzondere kwaliteit in een sterk verstedelijkt dorp als Uden zijn de nog altijd groene tuinen achter de huizen aan beide zijden van de Bitswijk. Ze geven nog iets weer van het groene, landelijke karakter dat buurtschap Bitswijk tot omstreeks 1950 kenmerkte.

MIP-objecten, bestaand

Het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) werd in het laatste kwart van de 20e eeuw uitgevoerd en had tot doel gebouwde objecten uit de periode 1850 – 1940 in beeld te brengen. Deze lijst is vervolgens gebruikt om nieuwe rijksmonumenten en gemeentelijke monumenten uit deze periode aan te wijzen. Een groot deel van de objecten die als MIP-object zijn aangeduid, hebben daarom ook een driehoekje dat aangeeft dat ze rijks- of gemeentelijk monument zijn. MIP-objecten als zodanig hebben geen status; het betreft louter een inventarisatie.

MIP-objecten zoals opgenomen in monumentenlijst en welstandsnota

Een deel van de objecten die in het kader van het MIP werd geïnventariseerd is destijds niet op een monumentenlijst opgenomen. In het plangebied betreft het Bitswijk 29 en Bitswijk 31. Bitswijk 29 betreft een eenlaags woonhuis (ca. 1920) met een mansardedak. Dit gebouw heeft een deel van de oorspronkelijke boerderij vervangen, waarvan een deel nog bewaard is gebleven. Bitswijk 31 betreft een eenlaags woonhuis (boerderij eind 19e eeuw). Verschillende onderdelen van het gebouw, zoals het zadeldak en de zesruitsramen, zijn in de loop van de tijd aangepast en gewijzigd. De panden Bitswijk 29 en Bitswijk 31 hebben geen bijzonder hoge architectonische kwaliteit maar zijn wel beeldbepalend. Ze zijn opgenomen in de zone met hoge cultuurhistorische waarde omdat ze beeldbepalend zijn in het straatbeeld en refereren aan de vroegere buurtschap Bitswijk. Het pand Bitswijk 10 maakt ook onderdeel uit van deze zone maar heeft in tegenstelling tot Bitswijk 29 en Bitswijk 31 ook nog een hoge architectonische (cultuurhistorische) kwaliteit. Het betreft een eenlaagse bebouwing met speklagen, een zadeldak en getoogde schuiframen. Hier was de voormalige oliefabriek van V.d. Putten gevestigd.

Infrastructuur

De Bitswijk betreft een weg met cultuurhistorische waarde, aangelegd vóór 1832. Een aanzienlijk deel van de historische infrastructuur die in de Middeleeuwen ontstond en waarlangs zich de verschillende kernen van het dorp Uden vormden, is tot op heden bewaard gebleven. Vaak komen zelfs de hedendaagse rooilijnen nog overeen met de historische situatie, omdat panden individueel vervangen werden en er dus nauwelijks gelegenheid bestond een rooilijn in één keer aan te passen. Enige uitzonderingen op die regel zijn na 1950 tot stand gekomen. Het licht gebogen verloop van de straat Bitswijk herinnert nog aan de periode dat Bitswijk een buurtschap was los van het stedelijke gebied van Uden.

Monumentale bomen

Aan de oostzijde van de Bitswijk bevinden zich drie monumentale bomen. Los van de monumentale waarde van de bomen op zich, nemen zij in de buitenbocht van de straat Bitswijk als groep van 3 een prominente positie in.

Lantaarn

In Uden zijn opmerkelijk veel straatlantaarns te vinden die vermoedelijk uit de eerste twee decennia na de Tweede Wereldoorlog dateren (figuur 7). Mogelijk gaat het om de eerste generatie elektrische straatverlichting van Uden, een type dat zeker niet meer algemeen te vinden is. De lantaarns bevinden zich voornamelijk langs de Kerkstraat, Sint-Janstraat, Piusplein en Burgemeester Buskensisstraat. Langs de Bitswijk zijn moderne lantaarns te vinden die door hun gebogen vorm en kap boven het armatuur doen denken aan de oude lantaarns. Bij de keuze van de nieuwe straatverlichting is gekeken naar het oude, hier beschreven, type.

Conclusies cultuurhistorie

Hoewel de Bitswijk in de afgelopen decennia grondig is vernieuwd en verbouwd, zijn er toch nog enkele cultuurhistorisch waardevolle objecten, structuren en gebiedjes te vinden. Van hoge cultuurhistorische waarde is de historische hoofdwegenstructuur van de straat Bitswijk en de daaraan gelegen, voor een deel behouden historische, verkavelingsstructuur. In het straatbeeld is het licht gebogen verloop van de straat Bitswijk en de regelmatig terugwijkende rooilijn bepalend voor de karakteristiek. Het oude historische verloop van de straat is nog herkenbaar. Incidenteel is bebouwing in de vorm van boerderijen aanwezig. Vaak echter is deze bebouwing in de loop van de decennia verbouwd, aangepast of vervangen door nieuwe bebouwing. Met name op plaatsen waar de nieuwere bebouwing grootschalig is van aard, verdwijnt het historische karakter enigszins. De hoge cultuurhistorische waarde van de rooilijnen en de kavelstructuur sluit inhoudelijk aan bij de waarde die het plangebied heeft gekregen in de welstandsnota.

Het pand Bitswijk 10 is ook in de welstandsnota aangeduid als cultuurhistorisch waardevol en beeldbepalend pand. Dit pand is ook op architectonisch (detail) niveau in zijn oude staat herkenbaar en bijzonder en krijgt dan ook als pand een hoge cultuurhistorische waarde.

Uitgangspunten beleidskaart

Bij de omgang met cultuurhistorische waarden in het bestemmingsplan zijn verschillende strategieën te hanteren, afhankelijk van de waardering die aan een deelgebied is gegeven. Afhankelijk van datgene wat er aan waarden in deze deelgebieden aanwezig is, kan de strategie verder worden uitgewerkt tot een concreet niveau. Ook in de welstandsnota zijn uitspraken gedaan over de cultuurhistorische kwaliteiten en de welstandsniveaus die voor de verschillende deelgebieden worden gehanteerd. Die nota gaat echter hoofdzakelijk uit van een te hanteren niveau bij nieuwe ontwikkelingen, terwijl in deze beschrijving in eerste instantie wordt gezien hoe met bestaande cultuurhistorische waarden omgegaan kan worden. Dat verklaart waarom het niet tegenstrijdig is om aan het plangebied met een middelhoge cultuurhistorische waarde een hoog welstandsniveau te koppelen: als dit bijvoorbeeld een gebied binnen een historisch bebouwingslint is waar de ruimtelijke samenhang voor een groot deel nog herkenbaar en voor een deel is verdwenen (middelhoge cultuurhistorische waarde), is het verstandig om bij nieuwe ontwikkelingen juist extra op te letten (hoog welstandsniveau). Op die manier kan de ruimtelijke kwaliteit van een historisch bebouwingslint weer hersteld worden en kan, wanneer aansluiting wordt gezocht bij historisch–stedenbouwkundige structuurlijnen, de cultuurhistorische waarde van het gebied bijvoorbeeld stijgen van middel naar hoog. Een zorgvuldig ontwerp zou in theorie zelfs ‘cultuurhistorie van de toekomst’ kunnen worden.

Strategie

Voor het bestemmingsplangebied Kop van Bitswijk is een vlakdekkende cultuurhistorische waardering uitgesproken in de gradaties hoog en middel. Voor de verschillende waarderingsklassen worden de volgende strategieën gehanteerd:

Hoge cultuurhistorische waarde

De cultuurhistorische waarden zijn leidend in het bestemmingsplan. Bestaande waarden (object en ruimtelijke context) dienen zorgvuldig te worden geborgd, zowel voor het object als voor zijn ruimtelijke context. De mogelijkheden voor nieuwe ontwikkelingen mogen niet strijdig zijn met het behoud van de aanwezige cultuurhistorische waarden. Voor dit deelgebied wordt in het bestemmingsplan een dubbelbestemming 'Waarde Cultuurhistorie' gehanteerd.

Hieraan kan, met name bij ontwikkelingen groter dan huis-, tuin- en keukeningrepen, de eis verbonden worden dat voorafgaand aan het opstellen van een ontwikkelingsplan een cultuurhistorisch onderzoek met aanbevelingen voor ontwerp moet zijn uitgevoerd.

Cultuurhistorische middelwaarde

De aanwezige cultuurhistorische waarden worden vooral in het bestemmingsplan verankerd. Bestaande waarden dienen zorgvuldig te worden verankerd, vooral waar het gaat om de ruimtelijke structuur van het gebied.

Nadere uitwerking

Borging van individuele objecten

Objecten die op basis van een verordening of wet zijn beschermd, zoals rijksmonumenten en gemeentelijke monumenten, mogen niet als zodanig in een bestemmingsplan worden opgenomen, ook niet ter signalering. Objecten zonder beschermde status, zoals de niet-beschermd MIP-objecten, beeldbepalende panden en karakteristieke panden kunnen wel met een aanduiding in het bestemmingsplan worden opgenomen. De juridische implicaties daarvan zijn beperkt, omdat in een bestemmingsplan alleen uitspraken gedaan mogen worden over ruimtelijk relevante aspecten. Waar het gaat om de waarde van individuele panden kan het historisch materiaal niet beschermd worden. In theorie zou dit zelfs kunnen betekenen dat wanneer een karakteristiek pand een cultuurhistorische dubbelbestemming heeft gekregen, dit geen beletsel kan zijn voor de afgifte van een sloopvergunning mits de nieuwbouw een identieke vorm, massa, kapvorm, nokhoogte e.d. kent. De ruimtelijk relevante aspecten worden op die manier gecontinueerd. Het bestemmingsplan is dus geen adequaat middel om bestaande gebouwen fysiek te beschermen.

Er is voor gekozen om het pand Bitswijk 10, als onderdeel van de lijst van beeldbepalende panden én karakteristieke panden, in de welstandsnota nader te laten waarderen ten behoeve van een mogelijke uitbreiding van de monumentenlijst.

Straatmeubilair

Met betrekking tot het straatmeubilair, voor zover dat niet al beschermd wordt als onderdeel van een rijks- of gemeentelijk monument, is binnen de gemeentelijke organisatie geadviseerd om in het beheer bijzondere aandacht te besteden aan dit meubilair, voor zover deze behoren tot de gemeentelijke eigendom.

Monumentale bomen

De 3 monumentale bomen ter hoogte van genieten deels door specifiek beleid bescherming en zijn al opgenomen in de gemeentelijke lijst met cultuurhistorische waardevolle en monumentale bomen.

Borging van ruimtelijke karakteristieken zoals kavelgrenzen en rooilijnen

De kavelgrenzen en rooilijnen in het plangebied vertegenwoordigen een hoge waarde. Aan de Bitswijk, waar de bouwmassa en -hoogte in de afgelopen halve eeuw deels zijn aangepast, vertegenwoordigen kavelgrenzen en rooilijnen zelf de belangrijkste cultuurhistorische waarde. Het dorpse karakter van een historische buurschap, waardoor de relatie met de geschiedenis voelbaar wordt, hangt in hoge mate samen met de maatvoering van de gebouwen (figuur 8). In veel Brabantse dorpen staat dit dorpse karakter sterk onder druk door de bouw van winkels en of appartementencomplexen, iets wat feitelijk al in de jaren zestig op kleine schaal startte en met name de laatste decennia een vlucht heeft genomen. Ook de Bitswijk is niet van deze ontwikkeling verschoond gebleven. Nieuwbouw is hier niet ondenkbaar. Kenmerkend is ook dat de panden vaak licht in hoogte verschillen en een individueel karakter hebben met openingen tussen de percelen met bebouwing.

Met de herinrichting van de Bitswijk is gekozen voor het behoud en versterking van het bestaande aanzien en het zo mogelijk verder vergroenen van het straatbeeld door bijvoorbeeld het aanvullen van gaten in de rij door de aanplant van laanbomen waar dit mogelijk is. Het nieuwe profiel refereert zowel qua indeling als in het materiaalgebruik aan het historische profiel van de Bitswijk. Regelen van de aanplant van nieuwe beplanting valt overigens buiten de doelstelling van een bestemmingsplan.

Beleidskaart cultuurhistorie plangebied Kop van Bitswijk

 zone hoge cultuurhistorische waarde

 hoge cultuurhistorische waarde pand Bitswijk 10